

Аннотация. Пахомова Н. Г. Направления и этапы реализации модели интеграции медико-психологических и педагогических знаний в процессе профессиональной подготовки коррекционных педагогов. Представлено моделирование педагогических процессов как инновационная педагогическая технология. Раскрыта сущность понятий «интеграция» и «модель». Определены и охарактеризованы основные этапы и направления реализации модели интеграции медико-психологической и педагогической составляющих профессиональной подготовки логопедов. Установлено, что интегративная учебная деятельность выполняет такие основные функции: совершенствующую, модифицирующую, рационализирующую, трансформирующую, комбинаторную. Показано, что интегративные знания, умения и навыки должны формироваться в процессе комплексной организации учебно-познавательной и практической деятельности при условии последовательности и взаимодействия мотивационно-целевого, организационно-структурного, ценностно-методического и контрольно-аналитического этапов.

Ключевые слова: интеграция медико-психологической и педагогической составляющих, критерии и показатели сформированности интегративных знаний, профессиональная подготовка логопеда.

Summary. Pakhomova N.G. Directions and stages of implementation of the model of medical, psychological and pedagogical knowledge integration in the process of professional training of correctional teacher. The author represents the modeling of pedagogical processes as an innovative educational technology. The essence of the concepts "integration" and "model" is disclosed. Main stages and directions of realization of the model of integration of medical, psychological and pedagogical components of professional training correctional educators are defined and characterized. It is established that integrative learning activity performs the basic functions: perfection modifying, rationalizes the traditional pedagogical process, transforming, combinatorial, which uses a combination of elements of both traditional and integrative pedagogical process. Integrative knowledge and skills should be formed in the process of complex organization learning and cognitive and practical activity in the conditions of sequence and interaction of motivate-target, organization-structural, value-methodological and control-analytical phases. Results of the researches have allowed to attributed the multifunctional model of integration components professional training to flexible, adequate humanistic technologies, to see it as a whole system of interconnected components.

Key words: integration of medical and psychological and pedagogical components, criteria and indicators of formation of integrative knowledge, professional training, speech therapist, correctional teacher.

УДК 614.84:159.923.2

М. М. Пелипенко

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНЬОГО РЯТУВАЛЬНИКА ЯК КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

Розглянуто поняття «готовність майбутніх рятувальників до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності», ступінь наукової розробки цієї проблеми та обґрунтована необхідність її розв'язання з огляду на сучасний стан розвитку суспільства. Особливу увагу приділено інтелектуальним якостям майбутнього рятувальника, які, у свою чергу, складаються з окремих компонентів. Розкрито значення цих компонентів у контексті формування готовності до самозбереження.

Ключові слова: готовність до самозбереження, інтелектуальні якості, майбутній рятувальник, пам'ять, увага, рівень теоретичної підготовки.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується масштабним зростом промисловості, створенням і

використовуванням нових вибухо- та пожежонебезпечних матеріалів, упровадженням новітніх потенційно небезпечних механізмів, збільшенням щільності забудови та висоти будівель і споруд, що створює труднощі при евакуації людей і матеріальних цінностей. Усі ці наслідки суспільного прогресу приводять до підвищення небезпеки надзвичайних ситуацій, а кожна надзвичайна ситуація на особливо важливих об'єктах – електростанціях, військових складах, потужних промислових підприємствах – загрожує перетворитися в екологічну і економічну катастрофу. Тому необхідність пошуку нових підходів до розв'язання проблем запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій стає очевидною. На перший погляд, найбільшим питанням у цій галузі здається технічне озброєння рятувальних підрозділів. Проте, незважаючи на безумовну важливість цього напрямку, вирішальна роль усе одно залишається за людиною, адже без належної підготовки фахівця оперативно-рятувальної служби навіть найкраща і найсучасніша техніка не зможе ефективно працювати і приносити максимально можливу користь. Очевидно, що поруч із збільшенням вимог до професійних якостей рятувальників зростають вимоги і до соціально-виховної роботи з ними, а значить, і до професорського-викладацького складу профільних навчальних закладів.

Одним із таких аспектів є, на наше переконання, збереження життя та здоров'я особового складу оперативно-рятувальних підрозділів. Рятувальник, який із певних причин отримав травму під час ліквідації надзвичайної ситуації, вірогідність чого значно збільшиться, якщо він не буде вживати заходів щодо самозбереження, не зможе рухатися з потрібною швидкістю і спритністю, приймати своєчасні та правильні рішення, оскільки буде обмежений і фізично травмою, і психологічною. Тому неможливо говорити про безпеку людей, не підготувавши до самозбереження тих, хто має її забезпечувати. Підвищити вірогідність збереження життя і здоров'я рятувальників покликана готовність до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження проблеми готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності майбутніх рятувальників засвідчили, що це явище знаходиться у сфері впливу багатьох взаємопов'язаних та суперечливих наукових точок зору, є досить складним і багатоаспектним. Феномен готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності складається з двох основних компонентів – готовності та самозбереження.

На сучасному етапі розвитку наукової думки явище готовності отримало свій розвиток переважно у площині вивчення психологічних, педагогічних і акмеологічних особливостей у таких напрямках: готовність до праці (А.А. Балицька, В.О. Моляко); готовність військовослужбовців (Л.О. Кандилович, С.О. Кубіцький, В.В. Ягупов); готовність спортсменів (О.В. Хуртенко); готовність до навчання (Л.Г. Ахтирєв); готовність до педагогічної діяльності (Л.В. Кондрашова, А.Ф. Линенко, В.О. Сластьонін); управлінська готовність (Л.Е. Орбан-Лембрик); готовність до діяльності в екстремальних умовах (О.В. Барабанщиков, В.І. Плisko); професійна готовність (О.В. Долгопалова, В.А. Крутецький, С.О. Кубіцький, О.П. Макаревич, Л.С. Нерсенян, І.М. Окуленко).

Проблема самозбереження особистості досліджувалася переважно крізь призму уявлень про життя і смерть, а також дію відповідного інстинкту. Неоціненний внесок у цьому напрямі зробили видатні вчені минулого – В.М. Бехтерєв, Р. Декарт, І.І. Мечніков, І.П. Павлов, З. Фрейд. Серед сучасників варто виділити Р.В. Безрукавого, О.В. Дишкант, О.В. Жабокрицьку, Л.П. Карнаух, І.С. Карася, Г.В. Талалаєву.

Вивчаючи закономірності формування готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності, на основі дослідження літератури

психологічного, педагогічного, філософського спрямування, опитування експертів, якими було обрано ветеранів пожежно-рятувальної служби зі значним досвідом ліквідації наслідків пожеж і надзвичайних ситуацій, аналізу процесу професійної підготовки рятувальників, а також їхньої професійної діяльності ми дійшли висновку, що вона складається з п'яти компонентів: фізичних, інтелектуальних, морально-ділових, ціннісно-мотиваційних та емоційно-вольових якостей рятувальника.

Метою даної статті є опис та обґрунтування інтелектуальних якостей як складової частини готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальні якості майбутнього рятувальника, що необхідні для розвитку його готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності: *пам'ять, увага та рівень теоретичної підготовки*. Зупинимося більш докладно на кожній із складових.

Пам'ять – це здатність до відтворення минулого досвіду, одна з основних властивостей нервової системи, що виражається у здатності довгий час зберігати інформацію про події в зовнішньому світі й реакції організму, багаторазово вводити її у сферу свідомості і поведінки [6, с. 475].

Очевидно, що процес навчання неможливий без запам'ятовування нової інформації. Тільки за цієї умови здійснюється її усвідомлення та аналіз (без яких навчання перетворюється в бездумний і марний процес), від чого залежить розвиток людини як фахівця своєї справи, а також реалізація отриманих нею знань і навичок у практичній діяльності. Це в повній мірі стосується і рятувальників.

Необхідність розвитку пам'яті рятувальника полягає і в особливостях його професійної діяльності: у щораз нових, незвичних, мінливих умовах, які виникають при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пам'ять залишається основним орієнтиром, якому він може довіритися. Складність конструкції незнайомої будівлі з великою кількістю приміщень та заплутаною системою сходів, погана видимість унаслідок задимлення, перекриті обвалами конструкцій коридори – усі ці чиники значно ускладнюють пошук постраждалих та їхню евакуацію в безпечне місце, що, у свою чергу, подовжує час перебування рятувальника в небезпечних умовах та підвищує ризик отримання ним травми чи закінчення повітря в балонах апарату на стисненому повітрі. Запам'ятовування безпечних шляхів виходу з зони дії небезпечних чинників надзвичайної ситуації надасть рятувальнику необхідну для більш швидкого прийняття правильного рішення інформацію.

Фізіологи виділяють пов'язані між собою короткотривалу (існує від кількох хвилин до кількох годин або днів) і довготривалу (фіксує життєво важливі події, які викликають сильні емоції) пам'ять. Психологи розрізняють рухову (запам'ятовування і відтворення рухів), образну (зорову, слухову тощо) (фіксує чуттєві образи предметів, явищ і їх властивостей), словесно-логічну (карбування і відтворення думок, понять, умовиводів, впливає на результати навчання) та емоційну (збереження і відтворення чуттєвих сприйнять) пам'ять [2].

На нашу думку, найважливішими для рятувальника є короткотривала, а також образна і словесно-логічна пам'ять. Часу дії короткотривалої пам'яті має бути цілком достатньо для виконання службових обов'язків, а успішність цього процесу значною мірою залежить від запам'ятованої у процесі навчання інформації (словесно-логічна пам'ять), а також здатності відтворити розташування і зовнішні характеристики навколишніх предметів (образна пам'ять). Тому при перевірці пам'яті майбутнього рятувальника як компонента його інтелектуальних якостей ми звертаємо увагу, насамперед, на рівень розвитку цих видів пам'яті.

Роль уваги у професійній діяльності рятувальника взагалі та його готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності зокрема не менш

важлива, ніж пам'яті. Вона також носить двоїстий характер, актуалізується у процесі професійної підготовки майбутнього рятувальника (тобто при отриманні ним освіти) та при виконанні службових обов'язків в екстремальних умовах.

У науковій літературі увага трактується як зосередженість діяльності суб'єкта в даний момент часу на певному реальному чи ідеальному об'єкті – предметі, події, образі, міркуванні тощо [4, с. 70]; як зосередження думки або зору, слуху на будь-якому об'єкті; спрямованість думки на кого- або що-небудь [3, с. 1492]. Б.Г. Мещеряков та В.П. Зінченко називають увагу процесом і станом налаштування суб'єкта на сприйняття пріоритетної інформації і виконання завдань [5, с. 67].

Отримання вищої професійної освіти ставить високі вимоги до тих, хто навчається, у тому числі і до їх здатності зосередитися на тематиці конкретної дисципліни. Це стосується будь-яких форм занять (і в навчальній аудиторії, і на самостійній підготовці), то курсантам необхідно фокусуватися на потрібному матеріалі, ігнорувати інформацію, що не є цінною в даний момент, та зовнішні чинники, що можуть відволікати.

Б.Г. Мещеряков та В.П. Зінченка з усього обсягу даних, що надходять до суб'єкта навчання, виділяють пріоритетні, підкреслюють важливість їх диференціації. Це є слушною думкою й з огляду на сучасні освітні умови, адже розвиток інформаційних технологій наразі внеможливорює опрацювання всього доступного навчального матеріалу, вимагає здатності виділяти головне та зосереджувати увагу передусім на ньому.

Якщо увага майбутніх рятувальників у процесі їхньої професійної підготовки, передусім, передбачає зосередження на об'єкті навчання мислення, думок, то під час виконання службових обов'язків у небезпечних умовах в їхньому полі зору має перебувати значна кількість фактів: від кількості повітря в балонах апарату на стисненому повітрі до розташування шляхів евакуації з будівлі. Тільки уважність, що включає в себе значно ширші порівняно з навчанням характеристики – спрямування на об'єкти навколишнього середовища своїх сенсорних систем, мислення і діяльності – при роботі в екстремальних умовах може дозволити рятувальнику виконати службові обов'язки, зберегти власне життя і здоров'я. З цих причин увага є одним із необхідних складових частин інтелектуальних якостей рятувальника.

Рівень теоретичної підготовки як чинник інтелектуальних якостей за своєю сутністю і значенням є аналогічним рівню фізичної підготовки майбутніх рятувальників, проте є показником глибини набутих у процесі навчання знань. Рівень теоретичної підготовки визначає успішність курсантів у навчанні, тісніше, ніж пам'ять та увага, пов'язаний із поняттями «інтелект» і «мислення». Ці терміни, у свою чергу, також узаємопов'язані. Так, згідно зі словником В.С. Безрукової, інтелект – це вищий рівень розвитку людської сутності, що виражений у розумових здібностях людини, які інтегрують у собі пізнавальну, чуттєву і вольову сфери. Учена зазначає, що в житті він умовно зводиться до мислення, а серед ознак наявності інтелекту називає здатність і вміння вчитися [1, с. 338].

З філософської точки зору, інтелект – це здатність до мислення, раціонального пізнання; наголошується, що поняття «інтелект» і «розум» тотожні [6, с. 210], а мислення є вищою формою активного відображення об'єктивної реальності, що полягає в цілеспрямованому, опосередкованому й узагальненому пізнанні суб'єктом суттєвих зв'язків і відношень предметів, явищ, у творчому створенні нових ідей, у прогнозуванні подій і дій [6, с. 391].

Ми погоджуємося з певною спорідненістю категорій розуму, інтелекту і мислення, проте маємо відзначити, що інтелект вважаємо вищим ступенем розвитку людського розуму як якості особистості, котра забезпечує перебіг процесу мислення на

певному рівні: чим ближчий рівень розумового розвитку особистості до такого, який можна назвати «інтелектуальним», тим глибшим, ефективнішим і кориснішим для подальшої життєдіяльності буде аналіз об'єктивної дійсності, тобто мислення.

Навчання як процес безпосередньої передачі суспільного досвіду, сприйняття і засвоєння його тими, хто навчається [1, с. 533], і є процесом аналізу об'єктивної дійсності, у даному випадку шляхом отримання та обробки інформації, що передає викладач. Оскільки мова йде конкретно про теоретичну підготовку рятувальників, яка є чинником розвитку їхньої готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності, то очевидно, що мається на увазі інформація специфічного, професійного характеру, одержана на певних дисциплінах. Основними з цих дисциплін є «Підготовка пожежного-рятувальника», «Пожежна та аварійно-рятувальна техніка», «Пожежна тактика», «Підготовка газодимозахисника», «Медицина надзвичайних ситуацій (професійна підтримка життя)», «Будівлі та споруди і їх поведінка в умовах пожежі», «Безпека життєдіяльності», «Організація та тактика аварійно-рятувальних робіт», «Охорона праці», «Пожежна та виробнича автоматика». Велике значення мають і результати проходження курсантами навчальної практики у підрозділах ДСНС України. Успішне опанування навчальних програм даних дисциплін дає змогу майбутньому рятувальнику оволодіти повним теоретичним багажем, що необхідний для повноцінного, усебічного виконання професійно-службових завдань навіть з урахуванням їх складності й різноманітності.

Можна резюмувати, що найбільший вплив на особистість майбутнього рятувальника мають професійна підготовка (формує перераховані та обґрунтовані вище якості на необхідному рівні, що, по-перше, дозволить досягти цілі нашого дослідження – формування високого рівня готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності майбутніх рятувальників, а по-друге, позитивно діятиме на інші знання, уміння і навички, що розвиваються у процесі професійної підготовки; припускаємо, що необхідний для готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності рівень певної якості може негативно впливати на інші знання, уміння і навички, проте це є питанням подальших наукових пошуків) та професійна діяльність (складне і суперечливе поєднання небезпечних умов і виконання професійно-службових завдань разом із збереженням власного життя і здоров'я).

Висновок. Інтелектуальні якості є важливим компонентом готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності майбутніх рятувальників і включають пам'ять, увагу та рівень теоретичної підготовки. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень вважаємо теоретичне та практичне обґрунтування інших компонентів готовності до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) / В. С. Безрукова. – Екатеринбург, 2000. – 937 с.
2. Биология. Современная иллюстрированная энциклопедия / главный редактор А. П. Горкин. – М. : Росмэн-Пресс, 2006. – 560 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками, доповненнями та CD) / укладач і головний редактор В. Т. Бусел. – К.; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
4. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
5. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : Прайм-Еврознак, 2003 – 672 с.
6. Философский энциклопедический словарь / главная редакция Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

Одержано редакцією 04.06.2014.
Прийнято до публікації 09.06.2014.

Аннотация. Пелипенко Н. Н. Интеллектуальные качества будущего спасателя как компонент готовности к самосохранению. Рассмотрено понятие «готовность будущих спасателей к самосохранению в экстремальных условиях профессиональной деятельности», раскрыта степень научной разработки этой проблемы исходя из необходимости ее решения с учетом современного состояния развития общества. Перечислено ученых, изучавших понятий «готовность» и «самосохранение». Особое внимание уделено интеллектуальным качествам будущего спасателя, которые, в свою очередь, состоят из отдельных компонентов. Раскрыто значение этих компонентов в контексте формирования готовности к самосохранению.

Ключевые слова: готовность к самосохранению, интеллектуальные качества, будущий спасатель, память, внимание, уровень теоретической подготовки.

Summary. Pelipenko M. M. Intellectual qualities of future lifeguard as component to readiness to self-preservation. The author discusses the concept of "future readiness to self-rescue in the extreme conditions of professional activity," the necessity of formation given the present state of society, explained the methodology of theoretical analysis of this phenomenon. The significance of psycho-pedagogical training of operational personnel and rescue departments and faculty specialized higher education institutions are represented. Analyzed a number of scientific positions and directions of research concepts of "readiness" and "self-preservation", listed scientists past and present, that their activities were studied in terms of psychology, pedagogy, philosophy, physiology. It is concluded that component composition readiness for self-preservation, and are the methods that led to this conclusion. Particular attention is paid to the intellectual qualities of future rescue, which in turn are made up of individual components - memory, attention and the level of theoretical knowledge. The theoretical analysis of the concepts "memory" and "attention" its species examined, including those identified that play the largest role in professional activities rescuers. Both notions are analyzed from two perspectives: training future lifeguards (they receive education) and their profession. Describe the essence of the level of theoretical training rescuers highlighted its proximity to the categories of "intelligence" and "thinking" through the prism of his learning process briefly described.

Key words: readiness to self-preservation, intellectual qualities, future rescuer, memory, attention, level of theoretical training.

УДК 378.6:37.013.42

В. М. Покалюк

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Викладено зміст і компоненти готовності фахівців пожежно-рятувальних підрозділів до професійної діяльності. Визначено структуру колективної готовності до професійної діяльності особового складу оперативного розрахунку пожежно-рятувального підрозділу.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, структура готовності, оперативний розрахунок, пожежно-рятувальний підрозділ.

Постановка проблеми. Досвід оперативного застосування сил та засобів пожежно-рятувальних підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту свідчить, що виконання завдань із ліквідації пожеж, надзвичайних ситуацій та їх наслідків значною мірою визначається роботою оперативних розрахунків пожежно-рятувальних підрозділів та залежить від особистісних якостей, професійної та психологічної підготовленості, готовності до діяльності в екстремальних ситуаціях, злагодженості дій і згуртованості особового складу.

Професійна діяльність співробітників пожежно-рятувальних підрозділів є досить складною та відбувається в умовах постійного впливу несприятливих чинників: